

Осита и весита

Димитър
Хаджиниколов

Осита и весита

copyright©2023 Димитър Хаджиниколов
© Издател – Фондация „Буквите“

ISBN 978-619-154-522-3

УВОД

Годините от 1985 до 1991 г., за които се разказва в тази книга, бяха и остават спорни. За някои това са години на провалилата се перестройка, на разочарование и разпадане, за други те са успешни години, открили нови възможности и донесли обединение и възход, но за всички нас, които живяхме тогава, в годините непосредствено преди и след отварянето на Бранденбургската врата, това бе крайно интересен исторически период. Като кореспондент на в. „Работническо дело“, по-късно на „Дума“, аз имах шанса да наблюдавам отблизо част от политическите събития, да разговарям с влиятелни личности, да се докосна до видимите и невидимите страни на историческите процеси, затова реших, че ще е от полза да споделя спомените и наблюденията си за тези години без да претендирам нито за изчерпателност, нито за познаване на истината от последна инстанция.

Много се чудих как да нарека книгата. Отначало избрах заглавието „По ръба на времето“, струваше ми се оригинално, но след това го отхвърлих, защото всъщност не означава нищо, пък и не се ли движи всеки от нас по ръба на своето време, което му е отредила съдбата, и защо моето време трябва да е било с нещо по-особено или по-важно? След това си спомних за един разговор с Валери Найденов през лятото на 1990 г. Бях се върнал в София в отпуска и един ден се мотаех из редакцията, когато той ме повика в кабинета си. Беше заместник главен редактор на в. „Дума“, отговаряше за кореспондентите в чужбина. Започнахме разговора с някакви служебни въпроси, след това се заговорихме за ситуацията в страната. Валери Найденов каза нещо, което съм запомнил - историята е като едно огромно махало, то непрекъснато се движи, издига се в едната

посока до крайната си точка, например в ляво, и след това се спуска до другата крайна точка, този път в дясно. Според него в началото на 90-те години махалото на нашата история бе достигнало своята крайна дясна позиция и скоро щеше да тръгне обратно наляво. Наистина нещо такова се случи през периода 1993-1995 г., но само за кратко. Както и да е, това с махалото на историята е добра метафора и аз се замислих дали да не кръстя книгата си „Кореспондентът и махалото“, но пак се отказах, стори ми се твърде помпозно.

Следващата идея бе заглавието да е „Живков, Кол, Горбачов и другите“. Нали личното битие и личното съзнание са само част от общото битие и от общото съзнание. Или както е казано в „Людвиг Фойербах и краят на немската класическа философия“, личността е само една пресечна точка на различните обществени отношения. А кои бяха тези, които олицетворяваха онзи исторически период, не бяха ли това Живков у нас, Кол в Западна Германия, а донякъде и в цяла Западна Европа, Горбачов в Източния блок, а защо не и в целия свят. Следователно за да разберем онова време трябва да разберем водещите личности, които са го определяли. Да, донякъде е така и за това на посочените личности е отделено доста място в книгата. Но след известен размисъл аз все пак реших, че „лицето“ не означава всичко. Историята се прави и от ръцете, краката, мозъка, от тези, които попадат в графата „другите“. В онези години, а и след това, както политиците, така и ние, „другите“, в Германия, а и в цяла Европа, бяхме разделени, най-напред от една видима, а след това и от една невидима стена, на „осита“ (Ossis) на изток от стената и на „весита“ (Wessis) на запада. Затова се спрях на настоящото заглавие.

Осита и Весита Откъси от книгата

С настъпването на перестройката се увеличи и нашата отговорност, защото вече не можехме да се позоваваме за всичко на бюлетина на БТА. Спомням си една драматична лятна нощ, първи срещу втори юли 1988 г., когато вече се гласях да ходя кореспондент в Бон. Бях дежурен по време на заключителното заседание на XIX конференция на КПСС, провеждащо се в Москва. Нашият главен редактор Радослав Радев беше заминал за Москва като специален кореспондент на партийната конференция и предаваше директно по телефона какво се случва там. Заседанието се проточи, приемаше се резолюцията за гласността, по която докладваше Александър Яковлев – идеолога на перестройката. Радев предаде, че има предложение от залата към проекта за резолюция на конференцията, което предвижда вестник „Правда“ да престане да е орган на ЦК на КПСС и да стане орган на цялата партия и членовете на редакцията на вестника, начело с главния редактор, да се избират от конгреса на партията. На практика това означаваше две неща. Първото бе добро за вестника – главният редактор и другите водещи журналисти, не ще може да бъдат сменяни по решение на ЦК, даже по решение на самия Генерален секретар. Това би създавало известна независимост и стабилност на вестника. Ако и у нас се възприемеше този подход Радослав Радев, както и всички останали членове на редколегията на „Работническо дело“, щеше да ги сменя само конгресът на БКП, който се провеждаше веднъж на 4 години! Всъщност редколегията на вестника се поставяше наравно с ЦК и главният редактор получаваше повече самостоятелност даже от тази на Генералния секретар, който се избираше от ЦК, а не от конгреса! Имаше обаче и едно второ твърде опасно въздействие от подобно решение, след като вестникът вече не е издание на ЦК, то той не може да ползва никакви привилегии, свързани с ЦК, нещо повече, той минава на собствена сметка и при влошаване на икономическите условия в страната няма на кого да разчита за субсидии. Като цяло обръщаше се с главата надолу цялата система на ръководството в партията и настъпваше анархия по отношение на финансирането на партийните издания, но във времето на перестройката в СССР доста неща вече се бяха обърнали с главата надолу, така че и това предложение можеше като нищо да бъде одобрено.

На снимката: Александър Яковлев между Михаил Горбачов (вдясно) и Егор Лигачов (вляво) по време на XIX конференция на КПСС (28 юни – 1 юли 1988 г.)

От това, което идваше по телефона от Москва се разбра, че започва гласуването по резолюцията на конференцията, предложена от Яковлев, и по допълненията към нея, направени от залата. Всичко висеше на косъм. И точно в този момент телефонната връзка с Москва се разпадна. Ами сега – какво да напишем в нашия вестник. Времето напредва, графикът отдавна е нарушен, повече не може да се бави пускането на печатните машини. Трябва нещо да предложи на дежурния зам. главен редактор. Ако пропуснем този въпрос в кореспонденцията на главния ни редактор от Москва това може да се изтълкува като премълчаване на неудобни за вестника факти, дори като противодействие на ставащото в Москва. Но ние не знаем как е завършило гласуването по резолюцията на Яковлев и особено по направените допълнителни предложения от залата. Можем да предположим, че щом това предложение за промяната на статуса на вестник „Правда“ не е било включено предварително в проекта за резолюция на Яковлев, значи то не отразява мнението на Горбачов и няма как то да събере необходимото мнозинство при гласуването на конференцията. Да ама кой знае? Ами ако Горбачов си е променил мнението? Не се ли случваше това често? И все пак, се успокоявах вътрешно, едва ли такъв важен въпрос, като статуса на органа на партията, ще се реши без предварително обсъждане, без поне да е взето мнението на главния редактор на „Правда“. Ето защо предложих на дежурния зам. главен редактор да пуснем кореспонденцията на Радослав Радев от Москва в обема, в който реално сме я получили, без да гадаем за случилото се по-нататък, т.е. поставен е бил проблемът със статуса на вестник „Правда“, имало е решение за гласуване и точка. Дежурният зам. главен редактор се съгласи. Както се казва заповедта бе дадена. Все пак аз за последно реших да хвърля един последен поглед на телексите. И о радост, видях че по телекса на БТА бе изтекло съобщението с резултата от гласуването на конференцията в Москва – за отделянето на в. „Правда“ от ЦК на КПСС бяха гласували само около 50 човека, оставаше си досегашното положение. Направих съответните корекции и се затичах в цеха. След броени минути печатните машини се завъртяха. Ами ако телекстът на БТА бе продължил да мълчи още десетина минути и след това се окажеше, че резултатът от гласуването е бил за отделяне на в. „Правда“ от ЦК на КПСС?

.....

Нека сега продължим със следващия високопоставен западногермански гост през тези бурни месеци - министърът на икономиката на ФРГ Мартин Бангеман. С него имах честа да разговарям в резиденцията в Златни пясъци през м. август 1987 г. Той носеше прозвището „суперминистър“, защото отговаряше за едно истинско суперминистерство, контролиращо не какво да е, а третата по големина икономика в западния свят. Това бе, така да се каже, лицето на германския бизнес. Ето защо, трябва да си призная, доста се вълнувах когато се отправих към правителствената резиденция в онзи летен следобед. Но всичко мина чудесно. С г-н Бангеман седяхме половин час на кожените фотьойли във фоайето и суперминистърът спокойно и делово разказваше за най-важните неща от неговото посещение у нас, за впечатленията му от реформите и от реформаторите. Материалът излезе във в. „Работническо дело“ на 11.08.1987 г. под заглавие „**Модел на отношения Изток – Запад**“ и направи силно впечатление на тези, които разбираха за какво става дума. Ето какво каза Бангеман (*текстът се публикува с известни съкращения*):

Бангеман при Хонекер през 1986 г. в Източен Берлин. Подготвят посещението на Хонекер в Бон и смесените предприятия, за които ще стане дума по-нататък (снимката е от Bundesarchiv, Bild 183-1986-0317-027 / Mittelstädt, Rainer / лиценз CC-BY-SA 3.0)

„Сегашните срещи и разговори...имаха не само чисто икономически характер, а доведоха до някои принципно нови резултати. Договореността за провеждането на такива разговори бе постигната по време на пребиваването на председателя на Държавния съвет Тодор Живков във ФРГ. Следователно всичко, което набелязахме сега във Варна, може да се смята като непосредствен резултат от това посещение, което премина при голям успех и бе топло приветствано както от обществеността на Федералната република, така и от правителството...

Аз и моят колега Христо Христов обсъдихме икономико-политическата страна на поставения проблем и смятам, че постигнахме успех.

Какво е новото? Ние искаме да излезем извън рамките на класическата търговия, да задълбочим промишленото коопериране, което вече е намерило широко приложение. Съществуват над 90 споразумения за коопериране между фирми от двете страни. Целта е да се създадат смесени предприятия и сдружения.

За да постигнем това, ние набелязахме редица практически мерки. Ще проучим доколко е достатъчно усъвършенстването на правната база на сътрудничеството. Това означава доколко на практика могат да се прилагат спогодбите за защита и поощряване на инвестициите и за избягване на двойното данъчно облагане, какви са възможностите за създаване на свободни безмитни зони, достатъчни ли са съществуващите спогодби и създават ли необходимите стимули за създаване на смесени дружества.

...Ще проучим възможностите за гарантиране на капиталовложенията и ще обърнем особено внимание на участието в изграждането на малки и средни предприятия, на които трябва да се помогне със създаването на смесени банки. А навярно съществува и възможност да бъде създадена специална фирма, която да има за задача да стимулира създаването на смесените дружества.

Всичко това трябва да се допълни и уточни чрез обмяна на специалисти, на студенти, които трябва да усъвършенстват квалификацията си, да подобрят езиковата си подготовка...

Очевидно е, че тези мерки трябва да се осъществяват бързо. Ние трябва да постигнем конкретни резултати или договорености до месец октомври, когато заседава

редовната сесия на смесената комисия (б.а. – Смесена комисия за икономическо, промишлено и научно-техническо сътрудничество България-ФРГ).

Разговорите и срещите във Варна продължиха много тесния политически диалог, който се води между Народна република България и Федерална република Германия... На нас ни е необходимо по-добро разбиране на взаимните политически намерения.

Ние следим с голяма интерес и с много симпатия усилията на България и по-специално на президента (б.а. – това бе оставено във вестника, макар Живков никога да не е бил президент) за осъществяване на реформи в икономическата система. Всичко това ще бъде предмет на бъдещи контакти и ако нещата вървят добре, ще можем да говорим и за един нов модел на отношения Изток-Запад.“

Това каза тогава Бангеман. Важно е да се отбележи, че тази публикация ясно показваше желанието на западногерманския бизнес да създава смесени дружества с български предприятия, значи идеята е било реална и съвсем не е била някаква приумица на българското ръководство, както се изтъкваше у нас след свалянето на Живков. Тук е мястото обаче да подчертая, че новото в идеята за смесените дружества бе това, че те щяха да работят у нас и да използват западногерманските технологии в съчетание с квалифицирания, но по-евтин български труд. Както ще видим тази идея не е била нито чисто българска, нито само по отношение на ФРГ. Тази схема се опитаха да използват западногерманските концерни и в ГДР, други източноевропейски страни, а по стъпките им вървяха и френски, американски и други транснационални корпорации. От интервюто личеше, че западногерманският министър на икономиката счита подобна перспектива за реална и, че поставя интересите на западногерманския бизнес пред идеологическите различия. За фирмите от ФРГ бе важно да могат да произвеждат изгодно у нас и да си прибират печалбата, а дали това ще става при Живков или при някой друг, това за бизнеса не бе най-важното. Бангеман бе истински представител на либералната партия на ФРГ, на партията на крупния бизнес. В Европейската комисия той изкара два мандата – един при Жак Делор и един при Жак Сантер. И там бе човек на бизнеса, един от тези, които създадоха единния пазар на ЕИО.

.....

Американски посланик в Бон по онова време беше една колоритна личност – Върнън Уолтърс (Vernon Walters). Посланическият му мандат започна почти едновременно с моя кореспондентски мандат и продължи също толкова, колкото и моя – около три години, но докато аз бях на 36 години, когато пристигнах в Бон, то Уолтърс бе на 72 години, което обаче не му пречеше да е пълен с енергия. Изпращането на Уолтърс на този отговорен пост в Бон съвсем не беше случайно. Той още на двадесет и четири години, по време на Втората световна война, се беше включил в американското разузнаване и когато пристига в Бон имаше пагони на генерал-лейтенант от специалните служби, което не криеше и което въобще не му пречеше да си върши дипломатическата работа. За Уолтърс се носеха легенди, считаше се, че той е човек, способен да организира големи политически и военни мероприятия. Говореше се, например, че тайно е прекарал Хенри Кисинджър от Вашингтон до Париж за да участва в преговорите със северно-vietnamците в началото на 70-те години, че през 1973 г. е организиран военния преврат срещу правителството на Салвадор Алиенде в Чили, че даже е подготвял евентуална военна интервенция в Италия, ако комунистите бъдат допуснати в правителството на Алдо Моро и какво ли не още. Като убеден католик Уорнър бе поддържал тесни връзки с Ватикана, особено по времето на полския папа Йоан Павел Втори. Рейгън го направи дипломат като го назначи за постоянен представител на САЩ към ООН, една много

отговорна длъжност. Когато през 1989 г. Джордж Буш стана президент на САЩ той си спомни за своя верен човек от времето, когато е ръководил ЦРУ, и го изпрати за посланик в Бон. Не в Москва, не във Варшава или в Пекин, а в привидно заспаляя бюргерски град край Рейн. Защо ли? Сигурно не за да се наслаждава на гледката от прозореца си.

Запомнил съм срещата на чуждестранните журналисти с американския посланик генерал Уолтърс. Беше в началото на югославската криза. В Бон все още имаше акредитирани журналисти от държавните югославски медии. Един от тях, от агенция ТАНЮГ, зададе на генерала следния алегоричен въпрос: „След като се вижда, че Варшавският договор губи мача с 5 на нула и ще напусне терена, не е ли логично да се оттегли и вторият отбор – този на НАТО?“ Уолтърс отговори като военен – НАТО ще остане на поста си дотогава, докато счита това за необходимо. Беше казано доста пряко, може би прекалено пряко, което можеше да стресне някои хора в Москва. Може би именно този военен стил на Уолтърс бе причина да не го оставят за втори мандат в Бон, а може би генералът бе просто свършил добре работата си и му се полагаше заслужен отдых?

Друга интересна среща, организирана от съюза на чуждестранната преса, бе с бившия федерален канцлер Хелмут Шмидт (на немски се казва *Altbundeskanzler*, което буквално преведено означава – „стар федерален канцлер“). Срещата се състоя през м. юни 1989 г. Представете си обстановката – зеленина и прекрасни алеи, лехи с цветя, сред тях стърчи замък с каменни стени, с високи, продълговати готически прозорци, в едно от помещенията на замъка, което се използва за клуб - ресторант, са разположени солидни дъбови маси и столове, тежки полилеи, ние, журналистите сме насядали около масите с по чаша кафе, пред нас, удобно разположил се в своето кресло, непринудено ни се усмихва Хелмут Шмидт, излъчвайки своя чаровен аристократизъм. Приличаше на скромнен милиардер или на добре образован университетски бохем, но всъщност бе бившият вожд на социалдемократите в Западна Германия. И до днес си го представям как непринудено разказва за създаването, по негова инициатива, на Европейската парична система или за преговорите около разполагането в Западна Европа на американските ракети „Пършинг“. През 1989 г. Шмидт бе вече извън политиката, извън ръководството на ГСДП, но продължаваше да се ползва с висок авторитет както сред социалдемократите, така и сред опонентите им. Шмидт разказваше спокойно, но се развълнува, когато стигна до измяната на свободните демократи през м. септември 1982 г., която доведе до фаталната за него дата - 1 октомври 1982 г., Тогава, чрез конструктивен вот на недоверие, Бундестагът направи нещо, случващо се за първи в историята на Бонската република, а засега и за последен път. Парламентът свали от власт действащото правителство на Хелмут Шмидт и едновременно с това гласува подкрепата си на новото правителство на Хелмут Кол без да се е променило нищо в баланса на силите между основните противници. Това стана възможно след като свободните демократи, доскорошните съюзници на социалдемократите, преминаха в лагера на Кол.

Освен срещи с видни политици и бизнесмени, Съюзът на чуждестранната преса в Бон организираше и посещения на германски градове и даже на градове в съседни страни, а така също различни тържества. Най-отчетливо си спомням коледното тържество през м. декември 1989 г. То също бе в Клуба на американското посолство и бе посветено не само на настъпващата нова година, но и на 40-годишния юбилей на нашия съюз. По една случайност се е съхранила поканата (*виж по-долу*). Там, на вътрешните страници, е написано, че менюто, подготвено от американския ресторант към посолството, е включвало печени кралски скариди в пикантно-лютив сос „Piri Piri“, Цезарова салата, говежди изрезки (tournedos) с патладжан и сос Helde, и гарнитура от сезонни зеленчуци и картофени крокети, а за десерт – Флоридски лаймов пай. Всички тези лакомства са били полети обилно с калифорнийско шардоне Woodbridge и с френско

бордо от Сент Емилион. Както се вижда от менюто американците в Западна Германия са обичали да си похапват и попийват, но са се отнасяли с подчертано пренебрежение към местната немска кухня и към местните вина. Може би за да промени това тяхно негативно отношение към западногерманската кухня Хелмут Кол специално покани Джордж Буш, при неговото посещение в Западна Германия през м. май 1990 г., да похапнат заедно на обяд в семейния му дом в провинция Райнланд-Пфалц. В менюто, предложено от Кол, нямаше типичните за такива случаи префърцунени френски измишльотина, а чисто немското пълнено свинско шкембе - гозба за мъже, която върви естествено само с местната светла бира. Мисля, че на отраслия в Кънектикът и Южна Калифорния Буш пълненото шкембе и бирата са му дошли много добре.

Освен изисканото хапване и пийване, танците с очарователната ми съпруга и една скромна печалба от томболата, от това тържество си спомням и за интересен разговор с нашия известен журналист, а по-късно и политик, Асен Агов. Той беше дошъл сам на тържеството и аз го поканих да се присъедини към нашата маса. Ние бяхме настанени на масата с едно канадско семейство и имаше място за още един човек. Агов се връщаше от специализацията си в CNN в Атланта и разказа интересни неща за новинарския блок на този водещ телевизионен канал. Запомнил съм, че той разказа и за своя среща с Александър Лилев в Лондон и спомена нещо за неговата дейност там и за плановете му при завръщането му у дома да се включи активно в политическия живот, но не си спомням подробности. Любопитното в случая бе не толкова това, което сподели Агов, а приятелския тон на общуването ни, в онзи момент ние не представлявахме СДС и БКП, а бяхме просто колеги, срещнали се по един приятен повод. Всъщност с Агов се бяхме срещали и преди това, на прием в етиопското посолство в София в месеците, преди да замина за ФРГ, когато отново бях поел ресора за Африка в Международното направление на вестника. По онова време Агов правеше някакъв филм за приятелски режими в Африка, които, както вече споменах, наричахме тогава „страни със социалистическа ориентация“. Що се отнася пък до Лилев, за когото Агов спомена, след като се прибра у нас след продължителната си специализация във Великобритания, той наистина

сериозно се зае с партийните си функции и по-късно дойде в Бон да търси подкрепата на Вили Бранд, за което също ще стане дума по-нататък.

.....

Трябва специално да се отбележи, че Геншер работеше изключително успешно с повечето министри на външните работи от бившите социалистически страни. Факт е, че до голяма степен благодарение именно на топлите отношения между Геншер и Шеварднадзе се стигна до пробива при германското обединение. Какво бе така силно сближило грузинеца начело на съветската дипломация и Геншер е трудно да се каже, но както ще видим по-нататък Шеварднадзе извлече и някои директни ползи от решаването на германския въпрос. Навярно добрите отношения с Геншер са се отплатили и за унгарския външен министър Дюла Хорн, който след като се сприятели с Геншер започна да реже телените заграждения по унгаро-австрийската граница за да пропуска източногерманските бежанци, а след смяната на режима в Унгария бе няколко години министър-председател в Будапеща.

Към постиженията на Геншер през онези години навярно трябва да причислим и метаморфозата на нашия външен министър Петър Младенов, която се случи през ранната есен на 1989 г.. Срещата Геншер-Младенов през лятото на 1989 г., за която ще стане дума по-нататък, навярно има някаква връзка с „октомврийското писмо“ на Младенов до членовете на Политбюро и ЦК на БКП, където Младенов за първи път открито обвини Тодор Живков за възникналата „дълбока икономическа, финансова и политическа криза“. По повод на доверителните отношения, които Геншер умееше да създава, ще споделя едно свое лично наблюдение от София. Беше по време на последното посещение на Геншер у нас преди смяната на властта. От редакцията ме изпратиха в резиденция Бояна да взема интервю с Геншер. Когато отидох в хотела в Бояна разбрах обаче, че германският външен министър е отпрашил нанякъде с Младенов и никой не знае кога ще се върнат. Реших да почакам в просторното фоайе на хотела. Започнах да се разхождам напред-назад и поседнах в един от ъглите на фоайето до стълбата, която водеше към покоите на западногерманската делегация. Тогава забелязах как до една от колоните на няколко метра от мен, един наш заместник министър оживено разговаря на английски със западногермански висш дипломат. Заслушах се, думите на нашия човек звучаха точно като отчет за свършената от него работа. Той обясняваше, че по еди-кой си въпрос е успял да направи каквото е било възможно, но повече засега няма как да се направи. Германецът кимаше одобрително и каза нещо от сорта, че проявява разбиране, но трябва да се продължат усилията.

Що се отнася до разбирателството между Ханс-Дитрих Геншер и Оскар Фишер, то не стана ясно дали това бе само резултат от блестящите умения на Геншер да лавира или имаше и нещо друго, да кажем някаква дружеска оферта, на която източногерманският външен министър нямаше как да откаже? А основа за дружески отношения между двамата е имало, независимо от привидния антагонизъм между тях по идеологическа линия. Не трябва да забравяме, че и Оскар Фишер и Геншер са започнали съзнателния си живот като войници във Вермахта, дето се казва, те бяха стари бойни другари (*alte Kameraden*). След войната и двамата живеят в ГДР и се изиявяват като активисти в източногерманския комсомол (*Freie Deutsche Jugend – FDJ*). Само че Фишер запазва верността си към марксизма-ленинизма до края на ГДР, а Геншер, както вече стана дума, избира ФРГ и започва да расте кариерно там по линия на либерализма. Удивително също е и това, че двамата немци заемат поста министър на външните работи почти по едно и също време. Геншер става министър на външните работи на ФРГ през м. май 1974 г., а Фишер само няколко месеца по-късно – през м. януари 1975 е вече външен министър на ГДР. Все пак Геншер изпреварва своя колега по един показател –

стои начело на западногерманската дипломация цели 18 години до 1992 г., докато Фишер се разделя с поста си по понятни причини две години по рано - през 1990 г. След колапса на ГДР и успеха на германското обединение, за разлика от другите висши партийни и държавни функционери, които попаднаха я в ареста, я в затвора, Фишер си изкара спокойно старините. Десет години бе напълно забравен от медиите и едва в началото на новия век се активира като кадър на създадената от Гизи Партия на демократичния социализъм. Оскар Фишер умря през 2020 г. на 97 години, много след своите бивши съратници от Политбюро на ЦК на ГЕСП и доста след бойния си другар Геншер. Още един любопитен факт за Фишер, четири години (1955-1959 г.) той е бил посланик на ГДР в България. В онези години ние не сме имали никакви отношения с ФРГ, така, че, може да се каже, че той е представлявал у нас цяла Германия.

.....

Картината на политическия живот в квартала на властта край Рейн не би имала цвят ако не разкажа и за Зелените. Макар, че Партията на Зелените бе регистрирана като обикновена западногерманска партия, всъщност тя беше нещо повече, защото бе възникнала и продължаваше да се държи като едно наднационално, бих казал глобално движение. Зелените се появиха на европейската политическа сцена през 1979 г. когато се провеждаха първите преки избори за Европейски парламент и още тогава тяхното движение включваше представители на различни европейски страни, считаше се за интернационално. Нещо повече, може да се каже, че както по време на основаването си, така и сега, Партията на Зелените е един вид отрицание на националната идея в нейното традиционно разбиране, защото на национална основа няма как да се работи по такава глобална цел, като „спасяването на планетата“. Формално, като политическа партия, Движението на Зелените бе регистрирано във ФРГ през м. януари 1980 г..

Идеологията на Зелените е сравнително кохерентна от създаването на партията през 1980 г. досега, но бих казал, че се променя относителната тежест на отделните направления в нея. Ако в началото всички направления бяха почти равнопоставени, то днес силно доминират две от тях – екологичното и недискриминационното. Промяната се извърши постепенно и бе свързана с борбата вътре в самата партията, за която ще стане дума по-нататък. Когато аз пристигнах в Бон през 1989 г. Зелените си бяха още младежи, които повече приличаха на хипитата от антивоенните демонстрации, отколкото на днешните политици с бели якички. Та кои бяха тези равнопоставени четири направления в идеологията и в политическата дейност на Зелените в края на 80-те и началото на 90-те години на миналия век? Те бяха:

- Екологията. И тогава това беше много важна насока в тяхната дейност, но не толкова изключително важна, колкото е сега. Ударението се поставяше върху борбата срещу ядрената енергетика, намаляването на отпадъците, „озоновата дупка“, започваше да се говори за „парников ефект“, за опасност от генно-модифицираните организми.
- Пацифизмът. Зелените бяха за пълно разоръжаване, обявяваха се решително против всякакви военни мисии на Бундесвера в други страни и заявяваха, че желаят ФРГ да напусне НАТО и даже НАТО да се саморазпусне, ако изчезне Варшавския договор. В определени периоди това направление в дейността им ставаше водещо, например около войната в Персийския залив в началото на 90-те години.
- Недискриминацията. Бореха се за правата на жените и на малцинствата, вкл. на сексуалните малцинства. Отначало се наблягаше повече на правата на жените, но постепенно се отиде повече към защита на гейовете и другите нетрадиционни сексуални групи. Същевременно специално внимание се отделяше на правата на

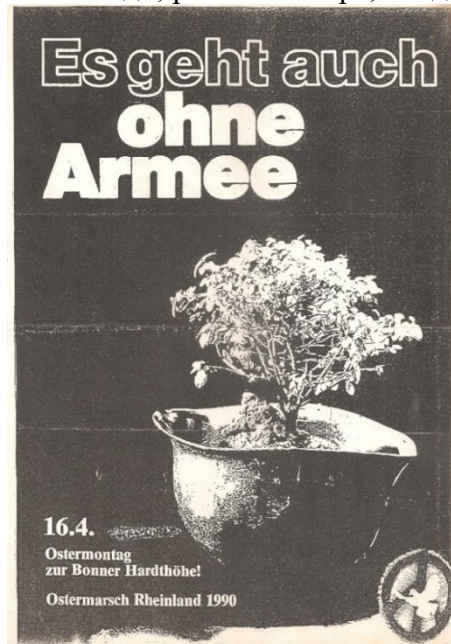
етническите малцинства, на бежанците, насърчаваха се мултикултурните отношения, в партийната йерархия се даваше път на хора с негермански етнически произход.

- Социалната справедливост. По онова време беше много важна тема за Зелените. Провеждаха се акции против големите банки, промишлените концерни. Разработваха се програми за намаляване на безработицата, организираха се протести срещу високите наеми. Зелените оказваха негласна подкрепа на т.н. хаоти, младежи, които незаконно се настаняваха в пустеещи жилищни сгради. Пропагандираше се концепцията за единния основен доход и за заплащането на труда на неработещите жени-домакини.

В края на 80-те и в началото на 90-те години на миналия век, както и сега, основната част от електората на Зелените бяха млади хора, макар, че във водещото ядро на движението и тогава и днес има и доста възрастни хора, главно от академичните среди. Зелените се възприемаха и продължават да се възприемат като бунтари, като антипод на улегналия бюргерски политически елит в Бон, макар че днес вече нямат нищо против да участват активно в управлението на страната, т.е. да са част от този елит. Бунтарството увеличаваше популярността на Зелените, особено сред младежта в големите западногермански градове, която дълги години бе възпитана в дух на еснафско благополучие, след това бе въстанала чрез комуните на хипитата и рокендрола на Пресли и Бийтълс и сега търсеше своето идеологическо пристанище. Зелените още от създаването на партията си бяха любимци на т.н. прогресивни медии. Благодарение на тези медии те успяха още с първото си явяване на парламентарни избори на 6 март 1983 г. да вземат цели 5,6% от гласовете, нещо невиждано дотогава в западногерманската история за едно новопоявило се политическо движение. След като прескочиха поставената от Основния закон петпроцентна бариера за влизане в Бундестага, те сформираха най-младата по възраст парламентарна фракция и започнаха да провокират традиционните партии не само със законодателните си предложения си, но и с поведението си, даже с външния си вид. Това утвърждаваше тяхното бунтарско амплуа и увеличаваше още повече кръга от съмишленици. Например провеждаха заседанията си вместо в някоя от залите на Бундестага на поляната пред сградата на парламента или напук на патриотичните традиции взеха, че поставиха паметник на дезертъора във Втората световна война близо до самото Министерство на отбраната.

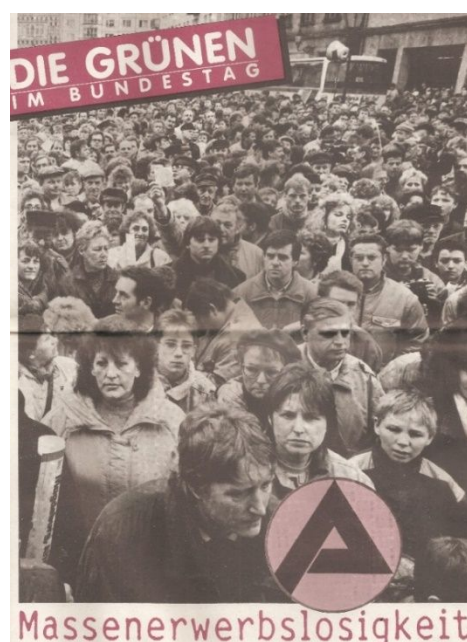
Трябва веднага да кажа, че аз като млад човек, също изпитвах симпатии към Зелените, макар да не ми импонираше тяхната превзетост по някои теми, например за отказа от ядрената енергетика. Като много други младежи и аз бях очарован от тяхната непринуденост, оригиналност, жизненост, от пламенния им пацифизъм. Спомням си как току-що настанил се в Бон, заедно със съпругата ми и с тригодишния ни син, се включихме в град Рамщайн в колоната от демонстранти по време на великденските протести за мир и разоръжаване, активно подкрепяни от Зелените. Това бе онзи същият Рамщайн, (Ramstein), където на 28 август 1988 г., няколко месеца преди нашата демонстрация, бе станала голяма самолетна катастрофа. По време на авиационно шоу на американската военна база край Рамщайн се бяха сблъскали два италиански изстребителя и това бе довела до смъртта на повече от 70 човека и до сериозни травми за други 450 човека. Стотици зрители бяха облети с пламтящ керосин. Ужасяваща трагедия. Американската администрация на базата бе забранила да се оказва помощ на пострадалите непосредствено на терена на базата от съображения за сигурност и това бе породило допълнително негодувание. Даже тогава, когато марширувахме в колоната на великденския поход за мир, чувствахме това огромно напрежение, което е възникнало покрай трагедията. Редом до нас крачеха млади хора от различни градове, много довели със себе си и децата, крачехме спокойно, със сериозни лица, разговаряхме приглушено,

личеше, че това не е обикновена неделна разходка, а един вид траурно шествие, протест срещу военното безумие. В демонстрацията участваха както хора от движението на Зелените, така и от младежката организация на социалдемократите, от профсъюзите, от католически и протестантски пацифистки организации, даже млади комунисти – невиджана смес от политически възгледи, различни хора, обединена от общата тревога.

Плакат за Великденските антивоенни демонстрации в Бон през 1990 г., подкрепяна и от Партията на Зелените. Надписът отгоре на плаката е „Може и без армия“

Бях много впечатлен и от социалната платформа на Зелените, макар и с някои резерви. Както тогава, така и сега например считам, че въвеждането на единен основен доход не е от полза за трудещите се, защото ги превръща в зависими хора, в нещо като робите в Американския юг преди освобождението им. Винаги съм мислел, че за хората е важно не само да имат пари и облекло, но и поприще, където да се реализират в обществото като личности. Филантропията е всъщност обратната страна на робството.

Плакат на Зелените против масовата безработица в Източна Германия след валутния съюз на ФРГ и ГДР (1990 г.).

Впечатляваше ме и застъпничеството на Зелените за правата на малцинствата, по-специално за имигрантите, за чужденците. Трябва да отбележа, че и моето семейство, като чужденци в Бон, също понякога се сблъскваше с рецидиви на ксенофобия. Например доста се помъчихме докато намерим място за сина ни в някоя от детските градини. Накрая се съгласиха да го вземат в една католическа детска градина. Тя се намираше далеч от жилището ни, но въпреки това бяхме много благодарни на хората от детската градина за тяхната отзивчивост. Често се чувстваше хладина към нас като чужденци и по някой случаен повод. Веднъж решихме да изпием с жената по чаша бира в заведението, което се намираше точно до жилището ни на „Кьонигщрасе“. Беше през летните месеци и нямаше изцяло свободна маса. На една от масите седяха двама младежи и ние учтиво попитахме, дали можем да използваме свободните места. Единият от младежите кимна утвърдително, другият се правеше че не ни забелязва. Седнахме, но скоро съжалихме за решението си. Този, който се държеше надменно, започна да разказва на приятеля си, как почивал в Гърция и бил много разочарован от мръсотията там, по плажовете било пълно с какви ли не боклуци. След това той предизвикателно се обърна към нас: „Вие да не сте от Гърция?“. „Не, от България сме“, отговорих аз и продължих: „Вие навярно добре познавате Гърция? Знаете ли как е на гръцки „Добър ден“? Онзи млъкна и повече не се обади. Друг път поканих на гости едно младо немско семейство, хора на нашата възраст, с мъжа бяхме колеги-журналисти. Хапнахме, пийнахме, веселихме се, но ответна покана така и не последва. Затова, когато се разхождах със сина ми покрай величествения Рейн, винаги се спирах отново да прочета мъдрия надпис върху една сива метална ограда. С разкрити ръкописни букви с бяла боя бе изписано: „Alle Menschen sind Ausländer fast überall.“ („Всички хора са чужденци почти навсякъде“). Разбира се, аз като икономист, също така съзнавах, че нито едно общество, даже и толкова богато като западногерманското, не може да си позволи да подслони всички бедни и нещастни хора по света, но едно е да разсъждаваш теоретично за проблемите, друго е да ги почувстваш на собствения си гръб.

Съвсем не бях безразличен и по екологичното направление в политиката на Зелените, макар че и тогава, а и сега считам, че не е правилно да се концентрират всички усилия единствено върху екологията. Като журналист в Международното направление на „Работническо дело“, а и по-късно като кореспондент на вестника във Варна и в Бон, аз успях да публикувам доста материали на екологична тематика, които, може да се каже, допринасяха за образоването на българските читатели по тази често пренебрегвана тогава тематика. Мисля че с времето ръководството на вестника постепенно започна да насърчава подобни публикации и очевидно това се правеше не без знанието на „големите началници“. Сега много се говори за климатичния проблем. Но тези, които си мислят, че разговорите за „парниковия ефект“ са отскоро ще се изненадат, когато прочетат статията ми „**Един голям парник?**“, поместена във в. „Работническо дело“ на 20 юли 1988 г., преди цели 35 години! Да, още тогава се говореше за скорошния климатичен апокалипсис. Прави впечатление, че в коментара съм показал двата възможни подхода към климатичния проблем – единият, че намаляването на парниковите газове трябва да има абсолютен приоритет пред всички останали проблеми, без значение от последиците за човечеството и вторият, че климатичният проблем не бива да се разглежда изолирано от другите съвременни проблеми, а в комплекс с тях.

Други публикации, свързани с екологията, публикувани по време на моето кореспондентство в Бон бяха: „**Данъци за опазване на природата във ФРГ**“ (20.09.1990 г.); относно дейността на организацията Грийнпийс – „**Храбрият воин на**

дъгата“ (12.07.1990 г.); относно проблема с отпадъците – „**Наричат ги „атомната бомба“ на XXI век“**“ (16.09-1990 г.) и др.

Материалът за отпадъците започваше така: „Отначало ги мислех за някакви монументални метални скулптури, поставени да украсяват градския пейзаж. След това забелязах, че до тях често спират младежи с колела и с пълни чанти с празни бутилки и буркани. Тогава се вгледах и разбрах, че това са просто контейнери с различна форма, но всички боядисани в зелено, които имат едно предназначение – в тях се събират стъклени отпадъци.“

По-нататък се казваше, че съобщенията за печата на Партията на Зелените се отличават от тези на другите партии със сивкавия оттенък на хартията. Даже поканите, които Зелените изпращат за различни техни прояви, също имаха странен сивкав цвят. Обяснението за този феномен се оказа доста просто – Зелените използваша за съобщенията си рециклирана хартия, произведена от вторични суровини. Тук е мястото да отбележа, че по онова време рециклирането на хартията все още прождаше.

Някои от идеологическите позиции и от конкретните прояви на Зелените им създаваха проблеми в отношенията с другите партии. Например трудно бе човек да си представи, че улегналите „другари“ от ГСДП ще могат да се коалират с политици, които в един момент може да напуснат парламентарната зала и да отидат да лежат по релсите и да спират влакове, пренасящи ядрени отпадъци, или да излязат на улиците в подкрепа на марихуаната или да внесат в Бундестага проекторезолюция за премахване на службата за вътрешна сигурност. За другите парламентарно-представени партии въобще и дума не можеше да става да се коалират тогава със Зелените. Но животът налагаше промени защото пред Партията на Зелените се откриваше реалната перспектива за участие във властта, отначало на провинциално, а по-късно, кой знае, може би и на федерално равнище. Затова партията трябваше да стане „salonfähig“. Преводът на тази много съдържателна немска дума е – да стане годни за салоните на властта. С какво бе свързана тази възможност за участие в управлението? Очевидно след обединението голямото махало на историята отново тръгна наляво. Това го съзнаваха всички, особено на фона на икономическите трудности, които изпитваше в началото на 90-те Източна Германия. Социалдемократите обаче вече не желяеха да се обвързват в едно бъдещо коалиционно правителство с неверния партньор - свободните демократи, а и самите свободни демократи не изгаряха от любов към „другарите“. Единствената алтернатива за завой наляво оставаше съюз между социалдемократи и Зелени. За да се случи такъв съюз обаче Зелените трябваше да се променят, поне външно.

Но не всички Зелени желяеха да влезнат в салоните на властта. Въсъщност в края на 80-те и в началото на 90-те години повечето не желяеха. Медиите ги наричаха „фундаменталисти“, а прагматично ориентираните зелени политици, които нямаха нищо против да се включат във властта, получиха от либералните медии позитивно звучащото прозвище „реалисти“. Фундаменталистите казваха, че движението не трябва да влиза във властта, защото тя развъртава и Зелените ще се превърнат постепенно в бюргерска партия, като всички останали, част от истеблишмента в Бон, срещу когото въсъщност те трябва да се борят. Най-видният фундаменталист бе пламенната ораторка Петра Кели, нейните основни сподвижници бяха Юта Дитфурт и Хелмут Лимелт.

Няколко думи за Петра Кели, която имах щастието да слушам на конгреси на Зелените. Тя е типичен представител на „разгневените млади хора“ – следвоенното поколение в Западна Германия, а и въобще на Запад. Родена е през 1947 г. в малък град в южна Германия. Тежко детство – бащата напуска семейството, когато Петра е едва на 7 години, майка ѝ, която е била красавица като дъщеря си, се жени повторно за американски офицер и Петра е отгледана основно от баба ѝ по майчина линия. През 1959 г. семейството се премества да живее в САЩ. Петра е тогава на 12 години. В Америка тя

се отличава в училище и завършва политически науки и глобална политика в American University във Вашингтон. По-голямата ѝ сестра Патриция се разболява от рак и семейството се връща в Германия, където може да получи по-добро лечение. Патриция умира през 1970 г. След като получава диплома с отличие за бакалавър от университета във Вашингтон Петра взима и диплома на магистър от Университета на Амстердам, този път по политически науки и европейска интеграция. Дето се казва – няма какво повече да мечта за една супер кариера на европейски чиновник в Брюксел. И наистина отначало изглежда, че нещата отиват в тази посока. Веднага щом кандидатства Петра е назначена в европейската администрация и едновременно с това започва да работи по научни проекти, свързани с европейската интеграция. Кариерата ѝ се развива успешно и тя започва да се катери по стълбицата на властта в Европейската комисия. През тези години тя е „умерено революционна“, става член на ГСДП и се развива политически под влиянието на лявото „прогресивно“ крило на американските демократи. Тя е един от основателите, ако не и инициатор, за създаването през 1979 г. на движението на Зелените, а малко по-късно е и сред основателите на Партията на Зелените във ФРГ.

През 1983 г. Кели е вече депутат в Бундестага и то не редови депутат, а както се полага за основател на партия - един от двамата говорители (ръководители) на парламентарната фракция на Зелените, заедно с Ото Шили (Otto Schili) – на снимката по-долу. Но говорителите на Зелените доста се различават. Петра е безкомпромисна, пряма и силно емоционална (лични и на снимката), тя е определяна като водеща фундаменталистка, докато Ото е, ако използваме една друга много съдържателна немска дума, „kompromissbereit“, което ще рече „склонен на компромиси“, т.е. реалист, който смята че е „по-добре човек да има врабче в ръката, отколкото орел в небето“. Между двамата говорители на Зелените често прехвърчат искри, не само поради идеологически различия, но и защото и двамата са крайно амбициозни и желаят да оглавят партията.

Шили и Кели на пресконференция на фракцията на Зелените в Бундестага, Bundesarchiv, (B 145 Bild-F065187-0022 / Reineke, Engelbert).

Зелените обаче не желаят да имат постоянен ръководител и даже постоянни депутати в Парламента, в партията е пълно с млади амбициозни интелектуалци, ето защо през 1983 г. въвеждат принципа на ротацията – постоянна смяна на ръководителите и правилото депутатите на Зелените в Бундестага да са със съкратен мандат от 2 години, вместо четиригодишния редовен парламентарен мандат. Това означава, че Ото и Петра

не могат да са в Бундестага след 1985 г., на тяхно място ще дойдат други двама Зелени за да изкарат втората половина от парламентарния мандат. Съгласете се, че не звучи честно, ти си се борил за място в Бундестага, а след това някой те сменя по средата на мандата ти.

Петра е единственият член на фракцията на Зелените, която не изпълнява това решение на партията и остава в Бундестага и през втората половина на парламентарния си мандат. Това е началото на края ѝ като първоразряден политик. Тя постепенно се откъсва от ядрото на Зелените и макар авторитетът ѝ сред зеления електорат да е огромен и тя да е отново избрана за член на Бундестага на изборите през 1987 г., но нещата за нея лично отиват към разрыв с ръководството на Зелените. През 1990 г. крахът вече е факт, след поредните парламентарни избори Кели е не само извън ръководството на партията, но и извън парламента. Тя се отдръпва изцяло от обществения живот, но даже и след това не я оставят на мира, получава заплашителни писма. По това време Петра отива още по-наляво в идеите си. За това спомага връзката ѝ с Герт Бастиан (Gert Bastian). Той също е видна личност – генерал майор, член на Ротари Клуб. Оттегля се от военната служба на върха на кариерата си в Бундесвера, напуска Ротари клуб и се обявява против разполагането на територията на ФРГ на нови ракети на НАТО с ядрени глави. Преминава „от другата страна на барикадата“ в антивоенното движение и през 1981 г. е съорганизатор на движението „Генерали за мир“. Някои десни западногермански медии пускат мълвата, че движението получава пари от ГДР. Казват, също така, че за пълната метаморфоза на генерала е виновна „фаталната Петра“. През 1983 г. Петра Кели отива в Източен Берлин и разговаря там с Ерих Хонекер. Поводът е движението за мир. На парламентарните избори през 1983 г. не само Кели, но и Бастиан е избран в Бундестага, също от листата на Партията на Зелените. Дотук обаче с късмета. След разрива със Зелените настъпват тежки години за влюбената двойка. На 19 октомври 1992 г., по сигнал на съседни, са открити полуразложените трупове на Петра Кели и на генерала в оставка в жилището им в Бон Таненбуш. Аутопсията установява смърт от огнестрелно оръжие. Заключение на полицията е, че Герт Бастиан най-напред е застрелял Петра Кели, след това се е самоубил. Голяма трагедия с още един „любимец на партията“.

Така се развиват нещата при Кели, но не и при другия „любимец на партията“ - Ото Шили. След като вида, че при Зелените, поради вътрешните боричкания, трудно ще използва своите управленски възможности, Шили се прехвърли при социалдемократите. През 1989 г. Шили каза „чао“ на Партията на Зелените, където беше впрочем, също като Кели, един от основателите, и премина при „другарите“. Те го приеха с отворени обятия, вече убедили се в неговите високи качества на политик. И не се излъгаха. Шили печелеше избори след избори. Когато през 1998 г., най-сетне се стигна до създаването на правителство на социалдемократите и на Зелените (по това време вече Съюз90/Зелените), новият канцлер Герхард Шрьодер от ГСДП даде на Ото Шили като награда един от най-важните правителствени постове – министър на вътрешните работи. Другият голям зелен реалист Йошка Фишер пък стана външен министър, но за него ще стане дума по-нататък.

.....

Трябва да отбележа, че от формална гледна точка, посещението на Горбачов във ФРГ през лятото на 1989 г. не се свързваше с никакви особени документи за подписване. Въпреки това посещението бе важно и за двете страни, но всеки разбираше важността му по своему. За западногерманците задачата се свеждаше до това да размекнат руснака с ласкаене и обещания, така както правеха преди това с Брежнев. Те искаха да научат колко струва новият обитател на Кремъл, да сондират евентуални възможности за още по-тясно сближаване с Източна Германия. Руснаците, които придружаваха Горбачов, се

интересуваха от заеми, възможности за износ на суровини в Германия, а самият Горбачов май се интересуваше само от себе си и от своето „ново политическо мислене“, което явно бе проумяла най-добре съпругата му Раиса, затова тя винаги неотлъчно го придружаваше при посещенията му в чужбина.

Както се и предполагаше официалната визита започна и продължи крайно помпозно. Не се икономисваше нищо. В навечерието на визитата министър Ханс Клайн, който отговаряше за медиите в правителството на Кол, даде вечеря на журналистите, акредитирани да отразяват събитието. За пресцентър на мероприятиято Кол лично бе предоставил централата на неговата партия - Християндемократическия съюз. Там, на втория етаж, непрекъснато миришеше на ароматен гулаш. Предлагаха безплатно не само топла храна, но и десерти, студени и горещи напитки. Можеше, като в Макдоналдс, да седнеш спокойно и да си пишеш кореспонденцията на воля, отпивайки кафе или кола. Подобна щедрост хората на Кол показваха единствено на конгресите на партията.

От това важно посещение на Горбачов във ФРГ през м. юни 1989 г. съм запомнил три неща. Първото е умело режисираното „гмуркане в тълпата“, което се проведе на 13 юни (вторник), на централния площад на стария Бон – един кокетен старинен площад, постлан с гранитни павета, наричан Марктплатц (Пазарен площад). Кулисите за представлението бяха удачно избрани. Площадът пред старото кметство е любимо място за жителите на Бон и за туристите. Той е обграден от изящни триетажни сгради в стил рококо, всяка с няколко века история, като например старинният хотел „Em Höttche“ от началото на петнадесети век, където на 2 февруари 1583 г. курфюрстът на Кьолн Герхард Трухсес фон Валдбург-Траухбург (Gerhard Truchseß von Waldburg-Trauchburg) е отпразнувал сватбата си с графиня Агнес фон Мансфелд-Айзлебен (Agnes von Mansfeld-Eisleben). Заради този брак курфюрстът се отрекъл от римокатолическата църква и станал лютеран, нещо, което отново показва каква голямата роля в историята играят жените. Последвала религиозна война, която продължила цели пет години, и е известна в историята като „Кьолнската война“. Но основната забележителност на Марктплатц безспорно е старото кметство на Бон (в центъра на снимката по-долу). Първата, автентичната сграда на кметството, е била построена през 1738 г., но е била срината до основи по време на една от поредните англо-американски бомбардировки. Самолетите на западните съюзници обикновено са бомбардирали съседния индустриален център Кьолн, когато обаче им останели неизползвани бомби, за да не ги връщат в базата, ги хвърляли на обратния си път над малкия и невинен Бон. Това, което сега разглеждат туристите всъщност не е онази стара сграда на кметството, а едно много точно построено нейно копие от следвоенните години. Както преди, така и сега внушителна каменна стълба с позлатен метален перваз води към величествен остъклен вход, над който, на стената, има изящен старинен часовник с по един кентавър от двете страни, а над часовника, на мансардния етаж на сградата, точно под покрива, е поставен огромен релефен герб на град Бон от времето на последния курфюрст, с много ленти, знамена и с една масивна позлатена корона отгоре.

През онзи вторник (13 юни 1989 г.) аз също бях сред тълпата на Марктплатц и станах свидетел на прочутата сцена с целувката на стълбата пред кметството. Най-напред имаше обичайните ръкостискания на Горбачов с „обикновените хора“, много от които бяха туристи или журналисти като мен. Чуваха се и възгласи „Горби, Горби!“. След това Михаил Сергеевич и Раиса Максимовна се изкачиха на площадката пред входа на кметството, на около 3 метра над главите на събралото се множество. Всички погледи се концентрираха върху гостите и другите официални лица. Около Горбачов и Раиса се суетяха домакините – кметът на Бон Ханс Даниелс и съпругата му. Даниелс не бе само кмет, но и доверен човек на Кол, член на Бундестага от ХДС. На площадката имаше още десетина други официални лица, местни политици, все ухилени до ушите. В този момент

започна инсценировката. Някой от тълпата в подножието на стълбището побутна дискретно напред едно момченце с букет цветя и то нерешително започна да преодолява високите стъпала. Съпругата на кмета се втурна да му помогне, момченцето, хванато от нея здраво за ръка, лека-полека се добра до площадката с гостите и в един момент застана плътно зад Горбачов. Той обаче не го забеляза и продължи да си маха с ръка. Тогава дойде ред на съобразителната Раиса, тя издърпа напред детето, така че то се оказа вече между нея и Горбачов. Някой повдигна детето. Чак сега бащата на перестройката се ориентира в ситуацията, взе букета от детето, хвана го малко неловко с ръце и се засили да го целуне по бузата, но момченцето се смути и се дръпна леко встрани, така, че целувката на Михаил Сергеевич увисна смешно във въздуха, което обаче не се забелязва на умело направената фотография. Тази снимка с момченцето от площадката на стълбите пред входа на старото кметство в Бонн обиколи медиите по света, появи се и на първата страница на няколко западногермански вестника. Снимката не е показана тук, тъй като е необходимо да се заплати за това такса. Който желае да я види може да направи това на следния сат: [Бонн - музей немецкой истории под открытым небом – DW – 22.08.2022](#). Там има и други любопитни фотографии, свързани с настоящето повествование. Това, което мога да предложа за ориентация е една моя снимка на площада с кметството.

Второто събитие от това първо посещение на Горбачов, което се е запечатало в паметта ми, е пресконференцията на 15 юни (четвъртък) в една от залите на Централата на ХДС. Достъпът до пресконференцията бе ограничен за западните колеги, но за журналистите от социалистическите страни, които и без това бяха поне три пъти по-малко от веситата, нямаше ограничения. От нещата, които каза Горбачов особено ясно съм запомнил отговора му на един въпрос на американски журналист свързан с Берлинската стена. Колегата питаше дали може да се очаква скоро стената да изчезне за да се отвори пътят към строителството на общоевропейския дом? Горбачов доста троснато отговори, че Берлинската стена ще остане толкова дълго, колкото е необходимо, ако трябва и сто години и че ще изчезне само тогава, когато изчезнат предпоставките за нейното издигане. С други думи той заяви, че в настоящия момент въпросът за Берлинската стена не е на дневен ред. Специално подчертавам – това каза Горбачов точно 147 дни преди ръководство на ГДР, инсталирано по волята на самия

Горбачов, да отвори Бранденбургската врата и практически стената да изчезне като фактор за разделяне на града. Какъв беше този отговор, проява на крайна некомпетентност или на майсторска демагогия? Мисля, че беше некомпетентност, защото не вярвам този човек да е бил чак пък такъв гениален актьор, та да заблуди целия свят за своите намерения.

Но не отговорът за Берлинската стена бе това, което ме впечатли най-много по време на тази пресконференция, поразил ме нещо друго, свързано с един колега от Чехословакия. Той зададе невинен въпрос за перспективите на икономическите връзки между социалистическите страни, въпрос, който не съдържаше каквато и да е провокация, бих казал даже, че въпросът бе напълно добронамерен. Обръщението на чехословашкия колега към съветския лидер бе, както е прието в Чехословакия, „пан президент“. Чехите, словаците, поляците и при социализма бяха запазили обръщението „пан“ („господин“) и използваха обръщението „другар“ само на партийни мероприятия, а пресконференцията очевидно не бе партийно мероприятие. Не така обаче стояха нещата в СССР и в някои други социалистически страни, включително и в България, където обръщението „господин“ бе напълно заличено и навсякъде се използваше „другар“. В Съветския съюз хората се бяха приспособили към тази доста неловка ситуация като вместо помпозното „другар“ на улицата, или в магазина, използваха по-простичките обръщения „девойко“, „млади човече“ и други, но в никакъв случай не и „господин“! Даже при превод на руски език на полски или чешки филми думата „пан“ умишлено не се превеждаше, за да не се произнесе недопустимото в СССР - „господин“. И ето, че сега преводачът, който явно се бе престарал, преведе „пан президент“ на руски като „господин президент“. Реакцията която последва от страна на Горбачов бе неочаквана, неадекватна и даже бих казал леко истерична. Той се нахвърли върху нещастния чехословашки колега и ехидно го попита – нима Чехословакия е престанала да е социалистическа страна и как той въобще си позволява да го нарича „господин“? Боже каква простотия, си помислих аз, разбирайки същността на недоразумението и неловкото положение в което се оказа прехваления баща на перестройката. Горбачов не само нарушаваше желязното правило да не обижда пресата, но и се погаври със съвсем невинния журналист поради своята собствена ограниченост, поставяйки в неловко положение всички в залата. Западните журналисти се шашнаха, но така и не разбраха какво всъщност стана, те обаче видяха пред себе си един съвсем друг Горбачов, много различен от добрия чичко-реформатор, това бе ехиден, даже зъл човек.

.....

В тази обстановка аз упорито се стремях да подготвя читателите на вестник „Дума“ за това, което ги очаква по пътя към пазарната икономика, път, по който с бързи крачки вече вървеше Източна Германия, но бе поела и България. На 28 февруари 1991 г. бе отпечатана кореспонденцията ми **„Бон търси спешно изход от трудното положение в бившата ГДР“**. Там се казваше: „...поради малките приходи от данъците и поради изчерпването на държавните субсидии някои общини в новите провинции са изправени пред банкрут. Според излизация в Хале в. „Нойе пресе експрес“ градските управи на Лайпциг и Потсдам нямат пари, за да плащат заплати на своите служители. Както пише пък „Берлинер моргенпост“, поради липса на нови субсидии се очаква чувствително повишение на наемите в Източен Берлин, с около 4 марки на квадратен метър... Бонският в. „Генерал Анцайгер“ пък бие тревога за здравеопазването в бившата ГДР. Лекарската камара в провинция Бранденбург предупреждава, че предстои масово закриване на поликлиники. В същото време обаче изостава развитието на други форми за медицинско обслужване. В това няма нищо удивително, тъй като частната практика изисква големи капиталовложения, които липсват на източногерманските лекари, а колегите им от

Западна Германия не бързат да се местят в новите провинции поради по-ниските доходи там...“

Митинг на металурзи пред централата на Тройханд. На плаката пише „Докъде може да стигне играта на Тройханд с нашите работни места?“
(Bundesarchiv, Bild 183-1990-1219-006 / Franke, Klaus / CC-BY-SA 3.0)

През м. февруари 1990 г. прекарах десетина дни в Източен Берлин за да почувствам по-добре промените и да разговарям с повече хора. Подготвих цял цикъл от очерци, който нарекох „**Източноберлински впечатления**“. Но очерците ми не видяха бял свят във вестника, може би защото и у нас вече бе в ход „шоковата терапия“, която се подкрепяше и от правителството на Луканов, като част от грандиозния социален експеримент в Източна Европа. Ето защо реших сега да отпечатам това, което тогава не излезе във вестника, но се е съхранило. Един от очерците бе озаглавен съвсем просто и ясно – „**Ликвидация**“. Ето текстът:

„Ликвидация е юридически термин с който се обозначава регулираното закриване на някаква институция или предприятие. Тази дума сега често се повтаря в Източен Берлин. Какво е актуалното ѝ съдържание става ясно от тези два разговора.

Първият се състоя една съботна вечер пред главния вход на Хумболдския университет на улица „Унтер ден Линден“. Беше много студено и групата младежи, които стояха на „Стража за мир“ се бяха струпали около огъня да си грят ръцете. Зад тях по железната ограда, върху различни по размер картони, бели и черни чаршафи, бяха изписани антивоенни лозунги. Моят събеседник се представи като студент от III курс специалност „Информатика“.

- **Колко време вече продължава вашият протест?**
- От 18 януари, когато започна войната (б.а. – има се предвид първата война в Персийския залив).
- **Свързан ли е той с положението в университета?**
- Сега не, но на Коледа при нас имаше предупредителна стачка, която беше против ликвидацията.

- **А как всъщност стоят нещата с тази ликвидация? Каква беше причината за вашия протест? Доколкото знам ректорът ви професор Финк беше по принцип съгласен с тази процедура.**
- Не, той никога не е казал това. Имаше само официално съгласие, че е необходимо обновление в Хумболдския университет, че има преподаватели, които трябва да си отидат. Но различията са в разбирането как трябва да стане това. Университетът има концепция според която във всички дисциплини трябва да действат персонално-структурни комисии и те да решават за персонала и за бъдещата структура. Преподавателите трябва лично да застанат пред тази комисия и тогава да се реши кой трябва да остане и кой да напусне.
- **За какви провинения?**
- Например ако зарад него е бил изключен от университета по политически причини някой студент. Не въобще за членство в някоя партия, а конкретно ако носи някаква отговорност.
- **С други думи в съответствие със законите...**
- Да, но на тази наша концепция се противопоставя Берлинския сенат. Според него трябва изцяло да бъдат ликвидирани пет специалности. Това означава, че те се отделят от останалите и там всички преподаватели трябва да бъдат уволнени и след това само някои от тях може да бъдат отново назначени в създаваните нови три обществени дисциплини.
- **Може ли да се каже, че вашата акция е била признак на солидарност с преподавателите?**
- По-скоро става дума за защита на нашата представа за демокрация. Ние отхвърляме тоталните обвинения, без да има конкретно проучване, като недемократични. Ние сме за равни права на всички, за това да важи принципът, че човек е до тогава невинен, докато не се докаже вината му. Според нас цялата тази процедура, наричана ликвидация, е за да се вкарат в университета удобни някому хора.
- **А как стоят сега нещата. Намерен ли бе компромис?**
- Не, след акцията по време на Коледа, Хумболдския университет бе временно окупиран от студентите. По-късно имаше протестен марш до Лайпциг, където съществуват същите проблеми. Тук сенатът реши, независимо от протестите, а и от жалбата, която ректорът подаде в съда, да продължи с ликвидацията.

Вторият разговор бе с известната германистка д-р Леоноре Шилер-Кренцлин от Института по история на литературата или по-точно от вече бившия институт, тъй като тук ликвидацията е доста напреднала.

- **Как протича при вас тази процедура?**
- Нашият институт бе към Академията на науките на ГДР, а е известно, че още в договора за обединението бе решено тя да бъде закрыта. Сега съществува само един орган, който има задачата да продължи процедурата по-нататък с институтите, които принадлежаха на академията.
- **Що за хора са в този орган, който отговаря за ликвидацията? Те избрани ли са от някого или са назначени?**

- Назначени са, освен това трябва да се спомене, че предишното лято (*б.а. – лятото на 1990 г.*), когато беше приет договорът за обединението, ни бяха направени редица обещания относно това, как по-безболезнено може да протече закриването на академията. Че ще има някакъв неин наследник, че хората ще продължат да работят и т.н. Сега се оказа, че тези обещания са били само хубави думи и че е в ход едно разбиване на научните звена.
- **Как конкретно протича ликвидацията във вашия институт?**
- Една независима комисия от експерти трябваше да оцени досегашната ни дейност и проектите ни за в бъдеще, за да се реши кое да се закрие и кое да бъде запазено и даже разширено. Беше ни заявено, че комисията ще се състои от източногермански и западногермански учени, както и от учени от чужбина и че всички те ще са специалисти в нашата област. Ние трябваше да им предадем в писмен вид сведения за научната си работа. Когато дойде комисията се оказа обаче, че от 10-12 човека само двама-трима са специалисти филолози и че в нея има и обикновени чиновници. Тя остана в института ни само един ден и практически без да проучва докладите ни произнесе присъдата си.
- **Какви бяха последствията?**
- Няма официална информация, но ако се съди по една публикация във вестник „Берлинер цайтунг“, институтът ни ще бъде закрит.
- **Какво ще стане с учените?**
- Вече съм свикнала с мисълта, че скоро ще станем безработни. В института има около 150 учени и 50 човека технически персонал. Има не само германисти, но и англицисти, американисти, романисти, славянисти, даже и един българист.
- **Как възприемате създамата се обстановка?**
- Като форма на неравноправие, но и като една не особено умна политика. Изследователски потенциал трудно се създава и когато го има не бива да се разрушава за една нощ. Институтът ни има своя уникална специфика. Той е със силно изразен интерфилоложки характер. На едно място са събрани различни хора, способни да решават различни задачи, нещо, което не може да се извърши в един университет, където филолозите са групирани по катедри в зависимост от тяхната им специализация.
- **Оплаквали ли сте се някъде?**
- По принцип няма такава институция, където можем да се оплачем. Има някои учени, италиански колеги, които се застъпиха за нас, главно за колегите си романисти, но тази намеса бе недостатъчна, за да се предизвика по-широк отклик. Трябва да се има предвид и това, че във Федералната република германистите не са малко, както и въобще филолозите, и съществува постоянна борба за всяко работно място.
- **Значи всеки е оставен да се грижи сам за себе си?**
- Да, получихме официално съобщение, че всеки сам трябва да си търси работа. За пример ни бе даден един учен физик, който си намерил място като експерт в една винарска фирма...“

Давайки това интервю за в. „Дума“ г-жа Шилер-Кренцлин, а навярно и нейните колеги, сред които имаше и един българист, са се надявали, че ние българите ще проявим солидарност с тях, с гражданите на бившата ГДР, с тези, които посрещяхме всяка година

с десетки хиляди по нашето Черноморие, с тези, с които ни свързваха приятелски връзки в течение на цели четиридесет години. Но не познаха. Както казах очеркът ми не бе отпечатан. Мога само да гадая за мотивите на ръководството на в. „Дума“ да бъде спрян този материал, може би някой е преценил, че не е необходимо да се тревожат читателите? Никой у нас не прояви солидарност нито с неволите на „източните“ немци, нито със жертвите на „шоковата терапия“ в други източноевропейски страни. Всеки се спасяваше по отделно и това е още една причина за тежкия преход, през които преминахме, а и продължаваме да преминаваме ние, оситата на Европа.

СЪДЪРЖАНИЕ

Увод	3
1. Пролетта на надеждите	5
2. Мъртво вълнение	88
3. Кварталът на властта в Бон	137
4. Кореспондентът на път	282
5. Отварянето на Бранденбургската врата	376
6. Осита и весита	448
7. Краят на перестройката	535